

Wanda Matras-Mastalerz

Uczeń zdolny – szansa czy zagrożenie?

Zdolności ludzkie stanowią bogactwo każdej społeczności, dlatego jednostki zdolne należy otaczać opieką od najmłodszych lat dla podtrzymania ich aktywności poznawczej, rozbudzania zainteresowań i postawy twórczej, wykorzystania ich predyspozycji. Jak twierdzi wybitny angielski psycholog David Lewis każdy człowiek rodzi się zdolny: „Dziecko rodzi się wszechstronnie uzdolnione, z pełną możliwością rozwoju we wszystkich kierunkach, potencjalną wybitną inteligencją i zadatkami na rozwijanie wielkiej twórczości oraz dużym talentem społecznym. Trzeba stworzyć mu możliwości ich maksymalnego rozwoju”¹. Najlepszym sposobem samorealizacji jest twórczość. Najczęściej jednostka wykorzystuje swe zdolności tylko w niewielkim stopniu. Jedną z przyczyn jest brak orientacji we własnych możliwościach, a co za tym idzie, brak systematycznego ich kształcenia. Większość ludzi jest potencjalnie zdolnych do podejmowania problemów twórczych oraz osiągania sukcesów w tej działalności; realizuje te możliwości zaledwie ok. 5% społeczeństwa. Dlaczego, zatem, większość ludzi angażuje się w działalność typowo odtwórczą, stereotypową, a unika aktywności twórczej? Być może, przyczyna tkwi w ryzyku, którym obarczone są działania innowacyjne, jeszcze nie sprawdzone.

Od momentu narodzenia dziecko intensywnie uczy się otaczającego go świata. Odbiera miliony bodźców, które doświadcza, porządkuje i analizuje. Cały czas obserwuje to, co się dzieje wokół niego. Eksperymentuje i aktywnie uczestniczy w działaniach, które pomagają mu zrozumieć siebie i świat. Już małe dziecko spostrzega świat wieloma zmysłami jednocześnie: zabawkę nie tylko ogląda (zmysł wzroku), ale dotyka, bierze do buzi (smak, węch), rzuca na ziemię lub uderza nią (słuch). Rozpoznaje przedmioty dzięki temu, że wielokrotnie zwróciło na nie uwagę, zapamiętało ich wygląd i ich użyteczność. Wreszcie usłyszało i zapamiętało nazwę, która stała się ich odpowiednikiem dźwiękowym (mowa bierna), po czym nauczyło się tę nazwę wypowiadać (mowa czynna). Przez cały okres towarzyszyły temu intensywne procesy myślowe, które pozwoliły dziecku nie tylko utrwalić wygląd, nazwę czy funkcję przedmiotów i ludzi, ale także zrozumieć związki, jakie między nimi zachodzą. Ponadto pomogły zrozumieć znaczenie słów, którymi te związki są opisywane. Bez tych podstawowych procesów poznawczych, jakimi są spostrzeżenia,

¹ D. Levis, *Jak wychować zdolne dziecko*, Warszawa 2007, s. 145.

uwaga, pamięć, myślenie i mowa „odkrywanie” świata przez dziecko byłoby niemożliwe. Najczęściej dzieci chcą się uczyć tak bardzo, że nie rozróżniają nauki od zabawy, dopóki dorośli nie przekonają ich, że nauka nie jest zabawą. Dziecko uczy się samodzielnie, jeśli jest do tego gotowe. Zainteresowania pojawiają się w różnym czasie i trwają dowolnie długo. Dziecko chce się uczyć wszystkiego, czego tylko może i tak szybko, jak tylko to możliwe. Między 4. a 7. rokiem życia zdolność przyswajania informacji i gotowość do zdobywania wiedzy jest nadzwyczajna. W Polsce liczne stowarzyszenia, organizacje i fundacje zajmują się odkrywaniem możliwości i rozwijaniem dziecięcych talentów. Coraz większą popularnością cieszą się instytucje, które realizują programy takie jak: „Mały Odkrywca”, „Mądre Dziecko” czy „Szkoła Szkrabusiów”, w których dzieci pod okiem trenera mogą doskonalić swoje twórcze umiejętności. Postawa twórcza daje szansę odnalezienia odpowiedzi na pytania: Kim jestem? Co znaczę? Dokąd zmierzam? Czy potrafię? Czy chcę? Chodzi o stworzenie takich warunków, by młody człowiek był ciekawy świata, wrażliwy na jego problemy, by potrafił umiejętnie kierować własnym rozwojem, by mógł świadomie „tworzyć siebie”². Zakłada się, że im bardziej dziecko jest świadome swoich zasobów, tym ma więcej pewności siebie. Jest to warunek konieczny, żeby młody człowiek mógł odnosić sukcesy w szkole bez stresu.

O uczniach zdolnych mówimy w odniesieniu do jednostek przejawiających wysoki poziom zdolności ogólnych (inteligencji) lub posiadających jakąś zdolność specjalną w sferze działalności umysłowej. Uczniowie zdolni charakteryzują się dwiema podstawowymi cechami: ponadprzeciętnymi osiągnięciami lub potencjalnymi zdolnościami do takich osiągnięć. Wysoka inteligencja nie gwarantuje jednak wybitnych osiągnięć. Za uczniów wybitnie zdolnych uważa się najczęściej tych, którzy charakteryzują się wysokim ilorazem inteligencji – powyżej 130 punktów i więcej. W definicjach pojęcia „uczeń zdolny” uwzględnia się jednak nie tylko poziom zdolności ogólnych, ale także poziom zdolności specjalnych (badania inteligencji nie wystarczają). Howard Gardner tworząc teorię inteligencji wielorakich³ wyróżnił:

- inteligencję emocjonalną (łatwy kontakt z innymi ludźmi, empatia, panowanie nad emocjami, umiejętność motywowania),
- inteligencję intuicyjną (podświadoma inteligencja; charakterystyczny dla myślenia tego typu jest moment tzw. „oślnienia”),
- inteligencję lingwistyczną (umiejętność posługiwania się językami, osoby z tym typem inteligencji posiadają bogaty słownik i intuicję językową, niezwykle sprawnie się komunikują),
- inteligencję matematyczno-logiczną (myślenie abstrakcyjne, precyzyjne),
- inteligencję muzyczną (poczucie rytmu, wrażliwość na dźwięki),
- inteligencję wizualno-przestrzenną (myślenie obrazowe, wielowymiarowe),
- inteligencję kinestetyczną (uzdolnienia manualne, zręczność, gibkość).

Inteligencja to potencjalna zdolność; aby ją w pełni wykorzystać, musimy rozwijać umiejętność twórczego myślenia. W pewnym stopniu umiejętność ta zależna jest od naszych wrodzonych predyspozycji: dominacji prawej lub lewej półkuli mózgu oraz rodzaju pamięci i typu wyobraźni (wyobrażenia słuchowe, wzrokowe i dotykowe). Prawa półkula mózgu zwana „artystyczną” lub „żeńską”

² Zob. M. Partyka, *Zdolni, utalentowani, twórczy*, Warszawa 1999, s. 122–123.

³ H. Gardner, *Inteligencje wielorakie – teoria w praktyce*, Poznań 2002.

kontroluje lewą część ciała, informacje w niej kodowane są w postaci obrazów a nie słów (wizualizacja), jest intuicyjna i metaforyczna, rozumie aluzje i przenośnie, działa spontanicznie i emocjonalnie, może absorbować różnego typu informacje jednocześnie, postrzega całość co doprowadzić może do rozwiązania problemu przez nagłe zrozumienie (Eureka!). Lewa półkula zwana „profesorską” lub „męską” kontroluje prawą część ciała, jest intelektualna, odpowiada za analizę i logiczne myślenie, ma zdolności matematyczne (numery i liczby kodowane są w lewej półkuli), planuje sekwencyjnie „krok po kroku”, preferuje mówienie i pisanie, odpowiada za funkcje językowe, pamięta fakty, daty, wie jak pisać ortograficznie, znajdują się w niej ośrodki odpowiedzialne za mowę: czynną (ośrodek Broca) i bierną (ośrodek Wernickiego). Szansę doskonalenia pracy mózgu, jego efektywności dają ćwiczenia przy użyciu coraz popularniejszego w naszym kraju urządzenia zwanego **biofeedbackiem EEG lub neurofeedbackiem**. Trenujący uczy się panować nad falami emitowanymi przez swój mózg. Fale Alfa (8–12 Hz) – najbardziej pożądane, emitowane są przy pełnym skupieniu i jednoczesnej relaksacji, fale Beta (15–20 Hz) – to stan codziennej aktywności, brak Bety powoduje otępienie intelektualne i emocjonalne, fale Delta (1–4 Hz) – pojawiają się podczas snu, fale Theta (4–8Hz) – powstają z udziałem świadomości, w czasie głębokiego transu, medytacji, ich nadmiar może powodować uczucie senności, kłopoty za skupieniem, koncentracją. Odkryto jeszcze tzw. fale Beta 2 (21–32 Hz), inaczej pasmo wysokiej Bety, są to fale stresogenne, towarzyszące nam w trakcie intensywnej pracy umysłowej i powodujące rozkojarzenie, dające uczucie niepokoju i lęku. Skutkiem ich nadmiernego udziału może być podwyższone ciśnienie tętnicze oraz napięcie mięśniowe i odczucie głębokiego stresu. Przy częstotliwości fal powyżej 21 Hz całkowicie zanika zdolność koncentracji – w głowie „kłębią się” tysiące myśli, jesteśmy rozkojarzeni, trudno jest nam sformułować konkretną myśl. Można nawet zaryzykować stwierdzenie, że nie jesteśmy w stanie posługiwać się prawidłowo swoją świadomością. Organizm słabnie i coraz trudniej radzi sobie z problemami. Podobne reakcje zachodzą w mózgach dzieci z ADHD⁴. Zajęcia z biofeedbackiem przyczyniają się do rozwoju pamięci, uczą „maksymalnego” skupienia, koncentracji, wyciszają stany nadmiernego pobudzenia mózgu, zwiększają jego odporność na stres, pozwalają kontrolować emocje. Edward de Bono, autorytet w zakresie technik nauczania, wielokrotnie podkreślał w swoich publikacjach⁵, że **myślenia twórczego można się nauczyć**. Nie bez znaczenia będzie rodzaj wyobraźni i pamięci, który posiadamy:

- wzrokowcy – preferują informacje wizualne, łatwo zapamiętują to, co czytali lub widzieli, bez trudu nawiązują kontakt wzrokowy, niechętnie kontakt fizyczny;
- słuchowcy – mówią dużo i chętnie, często nie dopuszczają innych do dyskusji, zapamiętują poprzez słuch;
- kinestetycy – czyli osoby, które są uwrażliwione na dotyk, ruch, odczucia emocjonalne, gestykują przy mówieniu, są w ciągłym ruchu, zmieniają często pozycje, najlepiej zapamiętują to, co sami zrobili, a nie usłyszeli czy zobaczyli.

⁴ Zob. K. Spohrer, *Pomóż dziecku z ADHD*, Warszawa 2006.

⁵ E. de Bono, *Kurs Myślenia*, Łódź 2007; idem, *Naucz swoje dziecko myśleć*, Warszawa 1994; *Sześć kapeluszy czyli Sześć sposobów myślenia*, Warszawa 1996.

Wybitne zdolności powstają jako interakcja trzech koniecznych elementów: zdolności ogólnych, inteligencji; motywacji i zaangażowania. Uznaje się, że najważniejsza jest tzw. motywacja immanentna, czyli motywacja skłaniająca człowieka do zajmowania się jakąś czynnością dla niej samej, dla „czystej ciekawości” a nie ze względu na spodziewaną nagrodę. Można zaryzykować stwierdzenie, że „Każdy, kto jest twórczy, jest zdolny, ale nie każdy, kto jest zdolny jest twórczy”. Wybitny psycholog Elbert Humbart powtarzał, że „istnieje coś bardziej niespotykanego, coś o wiele lepszego niż zdolności. To jest zdolność rozpoznawania zdolności”. Jak zatem rozpoznać dzieci zdolne i wybitnie zdolne? Najważniejsze cechy charakteryzujące je to:

- ciekawość – dzieci wybitnie zdolne są niezwykle dociekliwe; dodatkowo, zazwyczaj, żywo i bardzo wnikliwie interesują się jakimś zagadnieniem;
- bystrość – wybitne dzieci zafascynowane są nowymi problemami i czerpią dużą przyjemność intelektualną z ich rozwiązania, nie nudzą się;
- pasje – zainteresowania dzieci wybitnych są bardzo szerokie i pogłębione, dotyczą zazwyczaj „poważnych” spraw, którymi młodzi ludzie w podobnym wieku się nie interesują;
- czytanie – dzieci takie lubią czytać; czytają dużo, szybko i, co najważniejsze, ze zrozumieniem, potrafią zwięźle i rzeczowo zreferować to, co przeczytały;
- słownictwo – zdolne dzieci bardzo szybko uczą się nowych słów, z dokładnym zrozumieniem ich znaczenia; bardzo dobrze różnicują także pojęcia;
- koncentracja i wytrwałość – dzieci wybitne są wytrwałe w swoich działaniach i bardzo dobrze na nich skoncentrowane; koncentracja ich jest długotrwała i odporna na zmęczenie;
- spostrzegawczość – zdolne dziecko zauważa drobne różnice między obiektami czy ideami, zwraca uwagę na najdrobniejsze szczegóły;
- wyobraźnia – dzieci takie z łatwością uruchamiają wyobraźnię; szczególnie dotyczy to wyobraźni twórczej, czyli takiej, która prowadzi do nowych, ciekawych, często innowacyjnych pomysłów;
- samokrytycyzm – zdolne dzieci są bardzo ambitne, stawiają sobie wysokie wymagania, potrafią krytycznie ocenić samych siebie i zazwyczaj są niezadowolone ze swoich osiągnięć;
- dojrzałość – dzieci wybitne prowadzą dyskusje tak jak dorośli, nie zadowolają się więc pozornymi lub nieuzasadnionymi argumentami.

Czy uczniowie zdolni to uczniowie trudni? Często są nietolerancyjni dla pozostałych, uporczywie dociekają swoich racji, kwestionują zdanie nauczycieli. To indywidualiści, którzy nie liczą się z konsekwencjami swojego postępowania w grupie rówieśniczej, a ich różna hierarchia wartości powoduje wyobcowanie z klasy. Swoją osobą absorbują nauczyciela, zabierają czas lekcji, zawyżają poziom przerabianego materiału i metod, które nie interesują innych. Mają zazwyczaj silną motywację i zapał do nauki, wykazują się mocną determinacją, ambicją i uporem w dążeniu do osiągnięcia postawionego sobie celu. Często odznaczają się dużą wrażliwością emocjonalną, nadmiernie reagują emocjonalnie na niepowodzenia (nadpobudliwość emocjonalna).

Polski system szkolnictwa nastawiony jest w zasadzie na ucznia przeciętnego. Dziecko szczególnie zdolne ma inne potrzeby i możliwości, konieczne jest więc

podejście indywidualne, co w warunkach normalnej klasy szkolnej jest trudne do zrealizowania. Często uczniowie zdolni mają osiągnięcia poniżej swoich możliwości. Wśród nich możemy wyróżnić trzy grupy:

- uczniowie będący pod presją grupy, świadomie ukrywający swoje zdolności;
- uczniowie przyjmujący postawę konformistyczną (chcą być tacy sami jak ich rówieśnicy, nie wyróżniać się);
- uczniowie nudzący się w szkole (nie są zainteresowani wykonywaniem zbyt łatwych zadań).

Jak zatem wzmocnić zdolności ucznia? Po pierwsze, należy cenić twórcze myślenie, wprowadzać zadania o optymalnym poziomie trudności, motywować uczniów dzięki odpowiednio wprowadzonej ocenie, nie narzucać sztywnych schematów. Po drugie, warto stworzyć uczniom zdolnym możliwości pracy w odpowiednim dla nich tempie, doceniać samodzielność ich myślenia i działania oraz oryginalność w rozwiązywaniu zadań. Ważne, by kultywować w klasie twórczą atmosferę, stwarzać sytuacje wymagające twórczego myślenia, a przede wszystkim nie traktować ucznia zdolnego jako uciążliwego członka zespołu klasowego, który albo za dużo wie, albo za dużo chciałby wiedzieć. Po trzecie, nauczyciel winien być tolerancyjny dla ewentualnej nietypowości w zachowaniu ucznia zdolnego, rozwijać jego krytycyzm, ale konstruktywny. Indywidualna praca nauczyciela z uczniem zdolnym może przybierać różne formy:

- prowadzenia przez uczniów fragmentów lekcji (czasami przygotowanie całej lekcji),
- zachęcania do czytania fachowych czasopism,
- zwiększania wymagań, co do ścisłości i precyzji ich wypowiedzi,
- stworzenia uczniom najzdolniejszym okazji do swobodnego wyboru zadań trudniejszych, swobodnej decyzji w podejmowaniu dodatkowych zadań,
- organizowania konkursów w rozwiązywaniu zadań trudniejszych,
- tworzenia w klasie systemu popularyzacji dorobku dzieci zdolnych poprzez propagandę wizualną oraz imprezy, spotkania, podziękowania, dyplomy,
- samodzielnej pracy ucznia nad zagadnieniami wykraczającymi poza program nauczania, wskazanymi przez nauczyciela (uczeń pracuje wykorzystując specjalnie dla niego przygotowane listy zadań, karty prac, źródła itd.),
- samodzielnego opracowywania zagadnień i prezentowania ich na szerszym forum (koło, klasa, szkoła, obóz, warsztat, konferencja),
- indywidualizacji nauczania poprzez realizację zadań o charakterze interdyscyplinarnym, np. wykonywania prezentacji multimedialnych, tłumaczeń lub słowniczków przedmiotowych, prac z historii danej dziedziny wiedzy czy prac literackich.

Pracując z uczniem zdolnym możemy wykorzystać: metody szybkiego czytania (grupowania wyrazów, w procesie tym ważna jest antycypacja, czyli domyślanie się, uzupełnianie drogą skojarzenia) oraz metody stymulacji pamięci (ćwiczenia, zabawy intelektualne, np. praca z kostkami do gry, ćwiczenia z *tablicami Schultza*).

Stosując **nowoczesne techniki pracy umysłowej** możemy wykorzystać:

1. **Mapy pamięci** (*metaplan, mindmapping*) czyli graficzny zapis logicznie powiązanych ze sobą haseł. Pośrodku wpisujemy temat, od którego odchodzą gałęzie główne, określające podstawowe aspekty rozpatrywanego zagadnienia. Uzupełniają

go gałęzie boczne (podobnie jak w klasycznym linearnym planie – punkty pierwszego, drugiego i trzeciego stopnia). Myśli zapisywane są w formie równoważników zdań, przy użyciu różnych kolorów i rysunków⁶.

2. **Metodę Burzy mózgów** (*brainstorming*), zwaną metodą odroczonego wartościowania, polega na wspólnym rozwiązywaniu problemu w 2 fazach:

a) faza pierwsza, to swobodne, nieskrępowane generowanie pomysłów bez poddawania ich krytycznej ocenie;

b) faza analizy i oceny; eliminowania z listy pomysłów najbardziej nieprawdopodobnych rozwiązań.

„Burza mózgów” stwarza atmosferę twórczych poszukiwań, rozwija inicjatywę, pomaga rozwiązywać problemy oraz umożliwia konfrontację własnej wiedzy i poglądów z wiadomościami innych dyskutantów.

3. **Mnemotechniki**, stymulujące kojarzenie w obu półkulach. W czasie ich stosowania zapamiętujemy i przypominamy sobie poprzez rozbudowaną wyobraźnię, skojarzenia (*imagines*). Jeżeli chcemy zapamiętać informację abstrakcyjną, to musimy ją przełożyć na konkretny obraz. Zbigniew Brzeškiewicz – autor książki *Super umysł* powiada: „Kto korzysta z połowy mózgu, może liczyć na połowę sukcesu”⁷. Przykłady mnemotechnik:

- Układ Słoneczny: **M**ój **W**ujek **Z**dradził **M**i, **J**ak **S**treścić **U**kład **N**aszych **P**lanet (pierwsze litery każdego wyrazu oznaczają kolejną planetę);
- Symbole kierunków stron świata: **N**a **E**kranie **S**iedzi **W**rona (angielskie symbole, czytane zgodnie z ruchem wskazówek zegara);
- Rodzaje przypadków: **M**ama **D**ała **C**órcę **B**ułkę **N**asmarowaną **M**asłem **W**iejskim;
- Kolory tęczy: **C**zemu **P**atrzysz **Ż**abko **Z**ielona **N**a **G**łupiego **F**anfarona;
- Cyfry rzymskie (50, 100, 500, 1000): **L**ecą **C**egły, **D**om **M**urują;
- Nazwy dźwięków odpowiadających liniom pięciolinii (od dołu): **E**wa **G**otuje **H**erbatę **D**la **F**ranka⁸.

4. **Zakładkowa metoda skojarzeń:**

- 1) drzewo, świeczka lub ołówek;
- 2) łabędź;
- 3) widły lub jabłko;
- 4) krzesło;
- 5) haczyk lub konik morski;
- 6) kij do golfa lub wisienka;
- 7) kosa;
- 8) bałwan;
- 9) balon;
- 10) rycerz i tarcza lub talerz i widelec.

Zapamiętując ciągi cyfr po kolei, wyobrażajmy sobie rzeczy, które przyjęliśmy za konkretną liczbę⁹.

⁶ Zob. T. Buzan, *Mapy twoich myśli*, Łódź 2007.

⁷ Z. Brzeškiewicz, *Super umysł*, Białystok 2006.

⁸ Zob. T. Buzan, *Pamięć na zawołanie*, Łódź 1999.

⁹ Zob. idem, *Rusz głową*, Łódź 2008.

5. **Metoda „Rzymskiego pokoju”** ma korzenie w starożytności. Ludzie żyjący w tamtych czasach często mieli kłopoty z pisaniem i czytaniem a materiały piśmienne były trudno dostępne. Starożytni zapamiętywali wykorzystując zdolności prawej półkuli mózgu.

Zasady:

- wybieramy punkty w przestrzeni, w których umieścimy informacje, obrazy,
- do zapamiętania jednej informacji służy jeden punkt,
- punkty wybieramy w sposób uporządkowany,
- wyobrażamy sobie to co chcemy zapamiętać,
- jeden zestaw punktów to jeden „rzymski pokój”¹⁰.

6. **Drzewo decyzyjne**, graficzna forma zapisu procesu podejmowanej decyzji. W pniu drzewa wpisujemy problem do rozwiązania a w koronie efekt, który chcemy osiągnąć. Poszczególne gałęzie to drogi, których wybór pociąga za sobą określone skutki. Taką formę zapisu stosuje się najczęściej przy rozwiązywaniu problemów decyzyjnych ze sfery życia publicznego. Korzystający z tej metody uczniowie uczą się rozpoznawać sytuacje wymagające podjęcia decyzji, precyzować cele, które chcą osiągnąć i określać wartości, którym decyzja powinna odpowiadać, poszukiwać różnych sposobów rozwiązania problemu, oceniać ich pozytywne i negatywne skutki, a przez to – podejmować optymalne decyzje w trudnych sytuacjach.

W szkołach prowadząc zajęcia z uczniami zdolnymi wprowadza się:

- **wzbogacanie**, które polega na przystosowaniu nauczania do możliwości intelektualnych ucznia oraz zwiększaniu intensywności jego pracy i poszerzaniu zakresu wiedzy;
- **naukę indywidualną**, optymalny sposób pozwalający precyzyjnie dobrać treść i dostosować tempo uczenia się;
- **akcelerację** (przyspieszenie); może ona przybierać formę wcześniejszego rozpoczęcia nauki, podwójnej promocji (przeskakiwania klas) oraz szybszego przerabiania materiału.

Wzorem tego typu działań mogą być szkoły skupione w **Towarzystwie Szkół Twórczych**, działające według autorskiego programu stworzonego przez Danutę Nakoneczną¹¹. W placówkach tych zastosowano własny system organizacji życia i pracy. Organizacja klasy wzorowana jest na rodzinie: wychowawstwo sprawują dwie osoby, kobieta i mężczyzna. Niewielkie liczebnie klasy tworzone są z zachowaniem przybliżonej równowagi płci. Każda klasa ma stałą salę lekcyjną, a każdy uczeń stałe miejsce pracy. W szkołach tych tworzone są **Zespoły Wspierania Uzdolnień**, których zadaniem jest opracowanie programów działania, indywidualizacja działań w zależności od uzdolnień i preferencji wspieranych uczniów, wspomaganie merytoryczne i materialne (stypendia), promowanie osiągnięć uczniów poprzez publikację ich prac, wystawy, typowanie do nagród. Twórczy nauczyciel gwarantuje twórczych uczniów, szczególnego znaczenia nabierają tutaj słowa sentencji: „Jeżeli dasz człowiekowi rybę, dasz mu jedzenie na jeden dzień. Jeżeli nauczysz go łowić ryby, dasz mu strawę na całe życie”. NAUCZYCIEL – „MISTRZ” zafascynowany swym

¹⁰ Zob. idem, *Mapy twoich myśli...*

¹¹ D. Nakoneczna, *Wychowanie jako zadanie – 10-lecie Towarzystwa Szkół Twórczych*, Warszawa 1993; eadem, *Klasy autorskie w Szkołach Twórczych*, Warszawa 1995.

przedmiotem „zapala” i inspiruje swoich uczniów, wzbudza w nich pasję, chęć działania... Zatem, czy wartość nauczyciela można ocenić patrząc na jego uczniów?

Nie jest błędem, że niektórzy pedagodzy poświęcają wyjątkowo dużo czasu i uwagi dzieciom wybitnie zdolnym. Ale jest źle, jeśli przez to zabraknie czasu dla innych dzieci. Nie róbmy z grupy uczniów uzdolnionych „stajni wyścigowej”, gdzie efekt ostateczny (np. ewentualny sukces w olimpiadzie przedmiotowej) okupiony będzie wysiłkiem tak wielkim, że powodującym dezintegrację psychiczną, która – niestety – może okazać się trudna do usunięcia. Dzieci nie mogą być tylko instrumentem spełniania czyichkolwiek ambicji i marzeń. Prawdę tę należy uświadamiać także (a może przede wszystkim) rodzicom dzieci zdolnych. Wszelkie działania szkoły będą w pełni skuteczne, jeżeli zintegruje się je z pracą wychowawczą w domu. Zachowanie rodziców może przybierać dwie skrajności:

- pierwsza: rodzice o wygórowanych ambicjach, zauważają oni talent dziecka, otaczają go nadmierną opieką, izolują od mniej zdolnych dzieci, zaburzają rozwój emocjonalny i kontakty interpersonalne;
- druga: młody człowiek pochodzi z rodziny dysfunkcyjnej, w której nie są zaspokojone jego podstawowe potrzeby, dziecko to jest najczęściej zaniedbane, a jego talent nieodkryty.

Istnieje wiele zagrożeń, będących wynikiem nieodpowiedniego podejścia do dzieci zdolnych. Badania wykazują, że wiele zdolnych dzieci opuszcza szkołę i „stacza się na dno”, popada w konflikty z prawem przyłączając się niekiedy do grup przestępczych; wielu z nich to nałogowi alkoholicy, narkomani. Ponadprzeciętny potencjał, który w nich tkwi, musi znaleźć ujście¹².

Prawidłowy rozwój psychiki ucznia zdolnego mogą wspierać zajęcia biblioterapeutyczne prowadzone w szkole lub poza nią przez psychologów, terapeutów, bibliotekarzy-biblioterapeutów. Oto kilka przykładów:

1. Zajęcia integrujące grupę, badające nastroje, pogłębiające empatię (wykorzystywane zabawy: nić pajęczka, pociąg, głaski, kontur ręki, pokazywanie uczuć za pomocą pantomimy, „wprawki aktorskie”).

2. Ćwiczenia rozwijające umiejętność słuchania innych (np. odgadywanie o jakim przedmiocie mowa, wywiad w parach).

3. Stymulujące rozwój logicznego myślenia, przełamujące stereotypy myślowe, rozwijające wyobraźnię (dzieci piszą telegram, którego słowa rozpoczynają się od kolejnych liter jakiegoś wyrazu; na zasadzie „burzy mózgów” dzieci wymyślają jak najwięcej skutków nietypowych sytuacji, np.: Co by się stało gdyby nie musieli spać).

4. Rozwijające umiejętność rozwiązywania problemów (bezludna wyspa).

5. Stymulujące twórcze myślenie (np. proponowanie zmian ulepszenia przedmiotu np. krzesła, parasola itd.).

6. Ćwiczenia koncentracji uwagi (zabawa z kostkami do gry, co się zmieniło?)

7. Zajęcia rozwijające myślenie intuicyjne (co by było gdyby..., rysowanie z wyobraźni i odgadywanie przysłów).

8. Ćwiczenia konstruktywnej krytyki i pogłębiające umiejętność bronić się przed krytyką (sąd nad bohaterem).

¹² Zob. szerzej: M. Partyka, *Zdolni, utalentowani, twórczy*, Warszawa 1999, s. 155–156.

9. Ćwiczenia relaksacyjne (połączenie tekstu i muzyki, biblioterapii, muzykoterapii, choreoterapii).

Kluczem do sukcesu wybitnych jednostek jest **wyjątkowa pasja życiowa**, skupienie się na wybranych dziedzinach oraz wsparcie ze strony środowiska. Często osiągnięcia życiowe bardziej zależą od osobowości, od przypadku dającego okazję wykazania się talentem i od właściwej motywacji niż od ilorazu inteligencji...

A talented pupil – a chance or a threat?

Abstract

Human talents constitute wealth for each community, therefore talented individuals should be taken care of from the earliest age in order to maintain their cognitive activity, awaken their interests, develop a creative attitude and use their predispositions. Intelligence is a potential talent, in order to fully make use of it we have to develop the ability of creative thinking. At the same time we have to remember that gifted pupils are difficult pupils. Frequently intolerant towards other, they are inquisitive, determined to show that they are right and to question teachers' opinions. They are individuals who do not take heed of consequences of their behaviour and their different hierarchy of values leads to their alienation from a group. A proper development of a gifted pupil's psyche can be enhanced by bibliotherapy conducted at or outside of school by psychologists, therapists or librarian-bibliotherapists. A key to gifted persons' success lies in their exceptional passion, focus on chosen fields and the support of their community. Frequently, life achievements depend more on a personality, on a coincidence which makes it possible to show one's talent and a proper motivation than on the intelligence quotient.